

УДК 1(091)

ТУРЕНКО ОЛЕГ,

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Донецького юридичного інституту держави і права**АВГУСТИНОВА ВЕРСІЯ СТРАХУ - ІСТИННІ Й ХИБНІ ОРІЄНТИРИ
ВІЛЬНОГО ВИБОРУ МІЖ ІМАНЕНТНИМ І ТРАНСЦЕНДЕНТНИМ**

У статті розкрито уявлення св. Августина про іманентний і трансцендентний зміст страху й визначено його місце в уявленій світобудові та значення в індивідуальному процесі реалізації універсальних форм - у спасінні. Виявлено, що в доктрині отця церкви страх має три види і є дієвим елементом світобудови. Його спроможність трансформувати світоглядну уяву первісно залежить від вільного вибору людини. А символізм й ієрархічність дали змогу створити теократичний взірць ідеального соціально-політичного порядку й використовувати страх як знаряддя "нагляду" за всім, що потенційно загрожує безпеці колективного спасіння.

Ключові слова: страх; іманентне; трансцендентне; світоглядна уява.

Постановка проблеми та стан її вивчення. У середньовіччі світобудову (*universitas mundi*) осмислювали як упорядковану реальність універсальних форм, як прояв люблячого задуму та волі Бога. Умоглядно світобудова формувалась на принципах символізму й ієрархізму, де "...будь-яка річ тією чи іншою мірою носитиме на собі відбиток Божий, тим самим служить Богу; і родом "служіння", ступенем і важливістю її, визначається її місце у світі" [1, с. 111]. Тому істинним прагненням християнина є реалізація частки трансцендентного - душі, її спасіння. З метою вищого служіння кожен мусив направити себе "...увись за межі світу до Бога, щоб від нього знову повернутися до світу й формувати його" [2, с. 130]. Такий шлях вертикальними шаблями світобудови передбачав видозміну людини - від гріховно-тварної істоти до мудрого праведника. Удосконалення кожного й Божого народу в цілому має стати запорукою реалізації універсальї, котрі провіденційно, як закон, прагнуть цього в душі вірянина.

Відтак християнин мусить рухатися до вдосконалення душі й максимально реалізувати Його провидіння. Утім, завдяки дуалізму свого єства та гріховності людина не здатна абсолютно реалізувати універсальї. Тому Бог надав людству дари благодаті. За пророком Ісаєю, їх сім: мудрість (*Sapientia*), розум (*Intellectus*), проникливість (*Consilium*), твердість (*Fortitudo*), знання (*Scientia*), благочестя (*Pietas*) і страх (*Timor*) (Іс., 11:2-3). Вони з'являються послідовно, і першим постає страх. Цей феномен у світоглядній уяві середньовіччя пронизував як трансцендентне, так й іманентне буття світобудови, його зміст та значення роз'яснювали багато богословів та патристів. Але найвпливовішу версію страху, що залишилась діючим елементом світоглядної уяви західного світу до модерну, надав св. Августин.

Анонсоване питання розглянуто в працях С. Аверінцева, М. Гарцева, Е. Жильсона, Г. Майорова, С. Неретиної, А. Погоняйло, А. Столярова, М. Суїні, В. Татаркевича, Є. Трубецького та ін.

Мета статті. Автор має намір розкрити трансцендентний та іманентний зміст цього феномена в августиніанстві й виявити місце страху в дуалізмі імперативності реалізації універсальних форм та їх хибної реалізації людством у середньовічній уяві.

Виклад основного матеріалу. "Doctor excellentissimus" визначав бінарність світу протистоянням двох спільнот - Граду земного (спільноти маловірних нікчем, нечестивців і "руйнівників" (*eversores*) (*Conf. II; 3*) [3, с. 34] та Граду Божого (громади праведників - *congregatio sanctorum*). Страх, залежно від його об'єкта, заповнювався різним змістом. Св. Августин розрізняв три види страху. Перший - "*timor castus*" (благочинний) належав праведникам Граду Божого або вірянам, які прямують до нього. Другий - "*timor servilis*" (рабський) є ознакою Граду земного. Але вихідним видом страху, що панує в іманентному бутті в августиніанстві, є тривіальний страх - "*timor trivialis*".

Timor trivialis має суто земні виміри - об'єкти, які, на думку св. Августина, є для християнина мінливими й другорядними. До них переважно належать: "...страх втрати тих, кого любиш, страх хвороб та страх [тілесної] смерті" (*Sol. I, 8*) [4, с. 169]. Об'єкти такого страху існують на рівні іманентних цінностей і не пов'язані з трансцендентним.

Цей вид страху з'являється від часу гріхопадіння й утвердження у світобудові зла. Воно, на думку отця церкви, і є страх, який "...даремно жалить і мучить наше серце" (*Conf. VII; 5*) [3, с. 109]. Унаслідок відлучення від Бога страх, зло і смерть поєднуються й стають нероздільними, і якщо з'являється один із них, то за ним ідуть інші. *Timor trivialis* уперше з'являється в Адама в мить початку історичного часу - самотньої мандрівки людства в земному житті, і зникне, "впаде" в абсолютну любов після свого найпотужнішого, але останнього злету - у мить Страшного суду.

Timor trivialis є наслідком хибного застосування вільної волі. Свобода огортається страхом - жахаючим осягненням вищої відповідальності за своє вільне рішення. Водночас тривіальний страх є нагадуванням тої іншої, абсолютно гармонійної форми життя в Едемі, образ якого зберігся в пам'яті душі. Невиразне нагадування вказує на недосконалість земної форми життя, його кардинальну протилежність життю в *aevum*. Постійне нагадування про відірваність від сфери любові та усвідомлення втрати ідеальної форми життя підштовхує (страхом) людину до прагнення повернути втрачене. Відтак страх мотивує людину до повернення до Бога,

що здійснюється лише за допомогою релігії, яка "відроджує зв'язок" зі сферою вічного життя. *Timor trivialis* спрямовує людину до єдності з Богом, відроджує потяг до повернення втраченого й прив'язує (*religantes*) душі людей до Творця, і саме із цього, на думку богослова, виходить слово релігія (*religio*) (De ver. rel. 55) [4, с. 288].

З метою визначення шляхів до мудрості св. Августин досліджує природу й методи подолання людиною тривіального страху. У цьому мислитель виходить з переконання, що в Граді земному перебувають себелюбні нікчеми, сповнені пристрастями. Спираючись на античних авторів, богослов називає головні чотири рухи душі - хвилювання або пристрасті: жадання, страх, радість і скорбота (De civ. Dei. XIV; 3) [5, с. 657]. Усіма пристрастями керує вільна воля людини, якщо "... вона хибна, то будуть хибними й ці рухи, якщо ж вона добра, то й рух буде не лише не ганебним, але й похвальним. Адже воля властива всім їм; більше того, усі вони суть не що інше, як воля" (De civ. Dei. XIV; 6) [5, с. 662]. Отже, людські пристрасті несамостійні й можуть мати бінарну спрямованість. Через свою спрямованість до зла або добра пристрасті й отримують свої сутнісні властивості. Вони можуть бути реакціями розташування (*dilectio*) волі до себелюбства - гордого зла, і тому набувають ознак хибного. І навпаки - можуть бути реакціями руху волі, що спрямований до любові (*caritas*), - такі хвилювання трансформуються в добрий нахил душі та добродійні вчинки, що наближають спільноту вірян до вдосконалення.

Спрямованість пристрастей залежить від розташування волі, усвідомлення людиною мінливості земної любові й вічності духовних об'єктів. Завдяки ідеальному усвідомленню людиною спрямування своєї волі та практичній зміні її напрямку, св. Августин переконує, що *timor trivialis* може бути опанованим. У межах розгляду такої можливості мислитель звертає увагу, на те, що спроби підкорити пристрасті не є новацією християнства. Свою невдалу спробу в цій царині здійснили стоїки, які для досягнення мудрості пропонували людині здобути стан *constanciae* - незрушного спокою. У пошуках такого стану людина мусить трансформувати три свої пристрасті в три благі стани "...замість трьох душевних хвилювань: замість пристрастного бажання - волю, замість веселощів - радість, замість страху - обережність". У результаті "...воліти, радіти, остерігатися може тільки мудрий; дурний же може тільки бажати, веселитися, страшитися, сумувати" (De civ. Dei. XIV; 8) [5, с. 666-667].

Зробивши аналіз змісту хвилювання й зіставивши його із сенсом Святого Письма, св. Августин робить висновок, що бажати й воліти, боятися й остерігатися в земному житті можуть як нікчеми, так і мудреці. Відтак виникає невизначений стан, де мудрість поєднується з дурістю, і це триватиме доти, доки не будуть встановлені абсолютні цінності, згідно з нормами яких і слід визначати критерії людських пристрастей: спрямовані вони до вдосконалення душі чи до стану гріховності. Стоїки ж розглядали світ без абсолютної істини, без визначеної Його Словом мети та критеріїв загального добра. Вони утверджували свій ідеал, стан незворушного спокою в одній площині - Граді земному, і тому не мали рації щодо істинної мети та шляхів досягнення мудрості. Тому страх не мав у стоїків благої спрямованості, його об'єкт залишався земним, змінювалась лише назва пристрасті.

Отже, на думку св. Августина, *timor trivialis* є пристрастним та розсіяним критерієм оцінки людського буття. Це реакція на ниці жадання тварної людини, яка відмовилася від будь-якого трансцендентного спрямування та існує на самоті, сподіваючись на свій горділивий

розум і солідарність людської спільноти. Усе ж отець церкви вважав, що тривіальний страх має позитивні ознаки - він нагадує про втрачений Едем і спонукає людину до релігійного пошуку, віднайдення істинної побожності та розумності. Через набуття трансцендентного об'єкта страх фокусується й знаходить своє метафізичне місце у світобудові. Завдяки люблячо-благому об'єкту він може виконувати позитивну роль в удосконаленні душі християнина, усього Божого народу. Утім, трансцендентний об'єкт страху може досягатися з двох позицій і трансформувати страх у два види: "*timor castus*" і "*timor servilis*".

Timor castus є першим із семи шаблів духовного вдосконалення вірянина - тієї людини, що вільно визначила трансцендентний ідеал. Ідучи сходами трансформації, неопіт приборкує своє гріховне ество й гармонізує прагнення з вищим ідеалом - колективним спасінням Божого народу. У своїй вищій іпостасі *timor castus* звеличується та досягається страхом Божим - трансцендентним жахом, що є першим проявом Його люблячої сутності. Силу Божого страху випробував на собі автор "Сповіді" (Conf. VIII; 11) [3, с. 114]. Така мить є станом нумінозного засліплення, втрати гордого "я", де душа "...з любові та побожного переляку" (Conf. VII; 10) [3, с. 117] тремтить.

Timor castus також постає в мить відмови людини від визначеного шляху спасіння, від трансцендентного об'єкта любові - Бога та Його заповітів. Отець церкви розкриває зміст цього виду страху на прикладі двох євангелічних висловів. Перший: "...слово "страх" у доброму значенні зустрічається в апостола [Павла], коли він говорить: "Із страхом і трепетом чинить своє спасіння" (Філіп. 2:12). Та другий вислів - не "...гордиться, щоб як змії хитрістю своєю спокусив Єву, так і ваші уми не ушкодилися, якщо відхилилися від простоти в Христі" (II Кор. 11:3)" (De civ. Dei. XIV; 7) [5, с. 666]. Із цих двох висловів св. Августин робить висновок, що одним з об'єктів страху для християнина може бути гріховна спокуса та покарання за відступництво від Творця та Його заповітів. Відступництво від Бога, "відхилення від простоти в Христі" є ускладненням Його законів, створенні самою людиною кількох істин, які руйнують Його абсолютну істинність формує двозначність людської мети, тим заплутуючи шляхи до спасіння. Підтверджує свою думку богослов висловом апостола Якова: "...Людина, що має подвійні міркування, нетверда у всіх шляхах своїх" (I Як. 1:8). Акцентуючи увагу на останньому уривку, св. Августин формулює постулат: страх уберігає від ущербних спокус світу і спрямовує вірянина до простоти Христа. Тобто, говорячи сучасною мовою, страх створює "тунельний ефект", цілеспрямовує всі прагнення й думки до єдиного критерію - здобуття Його милості. Усі інші життєві цінності повинні потьмяніти, адже вони мають мінливу тривіальну природу. Вірянин мусить бути вірним заповітам Бога, незважаючи ні на які перипетії земного життя.

Цим постулатом не завершується розгляд сутності *timor castus*. Ключовою проблемою, яку св. Августин не міг оминати, було питання відношення страху як феномена, який спричиняє страждання та біль душі, до абсолютної любові. Іншими словами, це питання взаємовідношення Божої любові та Божого страху. Богослов починає розгляд анонсованої проблеми з нагадування, що "...той страх, про який говорить апостол Іоанн: "У любові немає страху, але досконала любов виводить страх, тому що в страху є мука; той, що боїться, недосконалий в любові" (I Іоан, 4:18), не є страхом однорідним із тим, яким боявся апостол Павло, щоб коринфяни не спокусилися зміїної хитрості" (De civ. Dei. XIV; 9) [5,

с. 675]. Спираючись на цей вислів, мислитель виводить наступний постулат, що найдосконалішою формою *timor castus* є "...чистий Страх Господень, що прибуває довіку" (Пс. XVIII, 15). Одна лише любов має цей страх, який "...утримує в добрі, і тому не може бути покинутою" [людиною]. Адже він вільний - без будь-якої, навіть потенційної загрози зла. Чистий страх Господа є тією частиною душі, яка через вільну волю вже пізнала й переборолла земні пороки та гріх. Оглядаючись на гріховне, на свою слабкість із позиції чистої любові до всього існуючого, людський розум, який "пройшов перевірку" страхом Божим, наближається до шляхетної постаті Христа, який умістив усі спокуси та страждання тривіального світу, залишаючись при цьому люблячим та милосердним Богом. Відтак найвищий рівень *timor castus* не суперечить любові й не несе страждання та болю. Він очищує душу від іманентного й створює засади реалізації універсальних форм у створених речах.

Навпаки, *timor servilis* св. Августина характеризує відсутністю любові. Якщо людина остаточно не прийняла Духа Святого - Він не веде її, а якщо вона продовжує сподіватися на себе, на свою кмітливість, то залишається під владою гріховних пристрастей та жадань. У розгляді другого виду страху отець церкви знов-таки спирається на вислів апостола Павла, що ті спільноти, які "...не прийняли духу рабства, щоб знову жити в страху" (Рим. 8:15), залишаються двозначними у вірі й не можуть спрямувати себе до спасіння, адже двозначність у вірі - це деяка форма двоєдушного лукавства. Цей середній стан, де людина увірвала, але не остаточно, і тому боїться Господа, відчужується душею від Його любові. Недосконалий вірянин, хоч і пізнав Духа Святого, залишається під владою тривіальних пристрастей і, мандруючи в Граді земному, з острахом очікує на Страшний суд (De civ. Dei. XIV; 9) [Там само].

В іншому творі - "Про Град Божий" - св. Августин роз'яснює свою думку так: двоєдушні, недосконалі "...сподіваються на себе, а не на Бога, і безліч Божої благодаті для них закрита, тому що вони хоча й боятимуться Бога, але тим рабським страхом, якого немає в любові... Блага свої Бог підготовляє тим, хто сподівається на Нього, через навіювання їм любові до Себе, щоб славили з відчуття чистого страху" (De civ. Dei. XXI, 24) [5, с. 1191]. Двоєдушні лише гордовито підкорювалися Його волі, а значить страху перед Ним і перед тілесною смертю. Цей рабський стан необхідної слухняності та покори, а невизнання Його любові зберігає відчуженість людини від Бога, створює хибну форму любові, якою живуть нікчеми Граду земного і яку використовує хибна у своїй сутності держава. І головне, він є хибним шляхом реалізації універсальних форм вільної волі людини.

Варто також згадати, що в августиніанстві *timor servilis* має не лише суб'єктивно-релігійне забарвлення. Цей феномен виступає як історична домінація, як атрибут відносин Бога зі старозаповітною людиною. На думку св. отця церкви, в епоху дії Старого Заповіту Бог керував єврейським народом за допомогою рабського страху. Людство тоді не мало свободи й існувало в тілесному рабстві. І лише завдяки пришествю Ісуса Христа, явленню Божої благодаті та мудрості людство потенційно отримало змогу позбавитись *timor servilis*. Від часу пришествия месії єврейський народ "...не рабськи поєднується, але сприймається духом як вільний". Відтак Божа благодать позбавила нову спільноту - "християнський народ" - від рабського страху й заклікала людей "вільних під владу єдиного Бога" (De ver. rel. 17) [4, с. 242], здобути істинність і свободу в ній. Таким чином, *timor servilis* в Августинівій доктрині в стані відсутності чеснот та віри стає тривіальним страхом, який жи-

виться відчуттям відсутності трансцендентної любові, браком внутрішньої свободи та гідності. Він призупиняє можливість людині або народу стати суверенним та рівним суб'єктом взаємовідносин людини з трансцендентним, здобути через своє вдосконалення спасіння.

Мислитель усвідомлював той історичний факт, що єврейський народ спирався на волю старозавітного Бога, на Його страшні накази в розбудові суспільно-політичних інституцій. Тому в августиніанстві *timor servilis* епохально виступає підґрунтям публічної сфери - простору політико-правових відносин - і має своє конструктивне значення й місце в Провидінні Бога. Завдяки "історичному застосуванню" рабський страх може залишитися одним із засобів примусу гріховних людей, які знаходяться в лоні християнської держави або недовіршеній спільноті, і в нову епоху - аїоні Христа.

Св. Августин аналізує *timor servilis* як елемент державного механізму. Цей вид страху може в сприятливих суспільних умовах стати гарантом визначення критеріїв справедливості й, навпаки, інструментом, який стримує окремі політичні кола від радикального реформування суспільства, порушення утверджених часом порядків. Спираючись на праці римського історика Гая Саллюстія (86-35 до н.е.), мислитель стверджує, що в добу війни з етрусками та переходу Риму від монархічної форми правління до республіки (VI ст. до н.е.) римське державне управління дотримувалось справедливості й неупередженості завдяки страху, а не внутрішньою відчуттям справедливості (De civ. Dei. III; 16) [5, с. 130]. Страх був гарантом справедливих суспільних відносин серед римлян, між народом і патриціями. Як тільки страх угамувався, римські патриції почали підкорювати свій же народ, "...позбавляти їх ділянок і, управляючи державою на власний розсуд, відсторонили від участі в цьому інших" (De civ. Dei. III; 17) [5, с. 132]. І хоч реформування патриціям не вдалось і в Римі був затверджений республіканський устрій, який забезпечував, на думку Саллюстія, свободу й щасливе існування його громадян, св. Августин вважає, що патріархальний страх епохи царів і вдосконалений механізм народодовладдя є ні що інше як суєтна вітха. Адже ані страхітлива влада царів та традицій, ані республіканський устрій не відповідає істинним сподіванням віруючої людини, а тим більше Його провидінню, і вся подальша історія Римської імперії та її крах є підтвердженням мінливості віри в керівні можливості *timor servilis*. Страхом може керувати Бог або визнаний Ним володар християнської держави.

Продовжуючи політико-історичні візії страху, св. Августин упроваджує думку, що страх поган ніколи не повинен опановувати розум та душу праведного християнина, навіть тоді, коли вся спільнота вірян підкорена владі деспота або завойовників, адже стан рабства (мислитель, як Павло та Єремія, так і багато його сучасників, не засуджував стан рабства) по праву провидіння належить грішникам. Віряни мусять виходити зі стану рабства як люблячі істоти й виконувати майже всі накази своїх господарів, виходячи з обов'язку служіння. Своєї смиренності на благо пануючому вони здобудуть спасіння. У цьому сенсі отець церкви повчає: "...апостол перестерігає і рабів підкорятися панам і служити їм від душі, з бажанням" (Ефес; 6:7), тобто якщо вони не можуть отримати від панів своєї свободи, то самі вони можуть зробити служіння своє деяким чином вільним, служивши не з напускного страху, а за щирою прихильністю, поки мине неправда, скасується всяке керівництво й влада людська, і буде Бог все у всіх" (De civ. Dei. XIX; 15) [5, с. 1034-1035].

У своїй трактовці *timor servilis* св. Августин звертає

увагу, що кожне завоювання та війни супроводжуються страхом повстання підкорених народів проти римського панування. Страх, за яким стоїть усвідомлення несправедливості душі, несправедливої дії, порушення миру інших народів, римляни, на думку мислителя, приховували за жаданням слави, виправдовували людським честолюбством. Відтак римляни частково трансформували *timor servilis* у жадання абсолютної свободи й людської слави й тим скоювали дивні справи (De civ. Dei. V; 18) [5, с. 249]. Їхнє бажання слави перетворюється на жадання абсолютного панування і з часом стає сильнішим за страх та любов Божу.

Старозаповітна людина, давньоєврейська історія з її моторошним ставленням до Бога і, навпаки, Бога до свого народу в цілому збігається зі станом Римської імперії, народ якої, хоч і не мав єдиного Бога, але ж постійно перебував у стані страху, в оманливому відчутті щастя та безпеки, ілюзорному виправданні своєї праведності та істинності своїх дій. Цей стан, або панування страху, у минулому, на думку св. Августина, поєднав два народи, адже вони знаходилися в стані рабського страху, який лише мав різні соціальні форми та історичні особливості його сприйняття двома народами. Ці два народи є прикладом хибного втілення універсальних форм, що привело їх до небуття.

У той же час св. Августин застерігав, що ера *timor servilis* не минула. Незважаючи на те, що Заступник в епоху "під законом" (Ench. 118) [4, с. 348] наказував люду не боятися, а сподіватися й вірити, у цей еон затверджується рабство гріха. Щоб здолати рабську гріховність, богослов пропонує вірянину обернутися Божим страхом. Він як атрибут Бога знизить гординю людини й дасть змогу пізнати Його добру волю. "Страхом перед Тобою Ти приборкав гордість мою і призвай шую мою до Твого ярма" (Conf. X; 36) [3, с. 204], - визнає автор "Сповіді". Відтак Страх Божий є підґрунтям смиренного благочестя перед Словом Божим. Він змушує гордий розум та волю людини відмовитися від хибного шляху "...стати мудрим лише завдяки самому собі" (De doctr. chr. II, 9) [6, с. 70] і, цілком довірившись Його волі, змісту Святого Писання, спрямувати людину до споглядання законів Його Істини і цим правильно реалізувати універсальні форми в реальності.

Висновок

Отже, в Августиновій доктрині страх є феноменом людської свідомості, душі й рухливим елементом світобудови та всього Божого народу. Його потужний потенціал трансформації світоглядних поглядів первісно залежить від індивідуального вибору - вільної волі, мужньої та майстерної орієнтації вірянина на вищі взірці

Туренко Олег,

кандидат философских наук, старший преподаватель кафедры теории и истории государства и права Донецкого юридического института государства и права

АВГУСТИНОВА ВЕРСИЯ СТРАХА - ИСТИННЫЕ И ЛОЖНЫЕ ОРИЕНТИРЫ СВОБОДНОГО ВЫБОРА МЕЖДУ ИММАНЕНТНЫМ И ТРАНСЦЕНДЕНТНЫМ

В статье раскрываются представления св. Августина об имманентном и трансцендентном смысле страха и определяется его место в представляемой картине мира, значение в индивидуальном процессе реализации универсальных форм - в спасении. Делается вывод, что в доктрине отца церкви страх имеет три вида. Он является действенным элементом картины мира. Его возможность трансформировать мировоззренческое представление первоначально зависит от свободной воли человека. А символизм и иерархичность дали возможность создать теологический образец идеального социально-политического порядка и использовать страх как инструмент "надзора" за всем, что потенциально угрожает безопасности коллективного спасения.

Ключевые слова: страх; имманентное; трансцендентное; мировоззренческое представление.

трансцендентного, на переборення двозначності й тривіальності світоглядних змістів. Символізм та ієрархічність страху у світобудові завершується його амбівалентним змістом - сферою Страху Божого, який тримає все суще в порядку любові (*ordo amoris*) і волить реалізувати універсальні форми. Саме під впливом Августинової доктрини страху середньовіччя виробило теократичний взірець люблячо-страхитливого володаря, який своєю волею тримав цілісність соціально-політичного порядку. А церква залучила цю доктрину до справи колективного спасіння - залучення поган, грішників, маловірних у її лоно. Водночас страх через інститут покаєння стає знаряддям контролю внутрішнього світу вірянина, тим інструментом, який "наглядає" за всім, що може становити небезпеку колективному спасінню - хибній реалізації універсальних форм.

Августинова версія страху суттєво вплинула на світоглядну яву середньовіччя, але, незважаючи на це і на її творчу переробку Томою Аквінським [7], ця доктрина на початку XIV ст. починає розпадатися. На зміну Августиновій версії страху через Дантову поезію жаху Пекла прийшли тривіально-політизована теорія Н. Макіавеллі й самотньо-індивідуалізована версія протестантизму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бицилли П. М. Элементы средневековой культуры / П. М. Бицилли // Избранные труды по средневековой истории: Россия и Запад / [сост. Ф. Б. Успенский ; отв. ред. М. А. Юсим]. - М. : Языки славянской культуры, 2006. - С. 107-231.
2. Гвардини Р. Конец нового времени / Романо Гвардини // Вопросы философии. - 1990. - № 4. - С. 127-163.
3. Святой Августин. Сповідь / Святой Августин ; [пер. з латин. Ю. Мушака ; післям. С. Здіорука]. - К. : Основи, 1999. - 319 с.
4. Августин Блаженный. Энхиридион, или о вере, надежде и любви / Августин Блаженный. - К. : "УЦИММ-ПРЕСС" - "ИСА", 1996. - 413 с.
5. Августин Блаженный. О граде Божием / Августин Блаженный. - Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2000. - 1296 с.
6. Августин А. О христианском учении / Аврелий Августин // Антология средневековой мысли: Теология и философия европейского Средневековья : в 2 т. / [под ред. С. Неретиной ; сост. С. Неретиной, Л. Бурлака]. - СПб. : РХГИ ; Амфора. ТИД Амфора, 2008. - Т. 1. - С. 66-112.
7. Туренко О. С. Страх як фактор синхронізації індивідуального та колективного суверенітетів в доктрині Св. Томи Аквінського - відповідні модуси феномена / О. С. Туренко // Наука. Релігія. Суспільство. - 2011. - № 4.
8. Туренко О. С. Страх як дар Святого Духу в доктрині св. Томи Аквінського / О. С. Туренко // Наука. Релігія. Суспільство. - 2012. - № 2-3.

Turenko Oleh,

PhD, Senior Lecturer, Department of Theory and History of State and Law, Donetsk Law Institute of State and Law

AVGUSTIN'S VERSION OF FEAR - TRUE AND FALSE TARGETS OF FREE CHOICE BETWEEN THE IMMANENT AND TRANSCENDENT

The article describes the presentation of St. Augustine of immanent and transcendent sense of fear and determined its place in the world presents a picture of the value in the individual process of implementation of the universal forms - saving. It is concluded that the doctrine of the Church Father has three kinds of fear -trivial, slave and Provost. Avgustin's doctrine of fear is a phenomenon of the human mind, and soul moving element of the universe and all of God's people. Its powerful potential to transform the ideological imagination initially depends on individual choice - free will, courageous and skilful guidance of believer to higher models transcendent, overcoming ambiguity and trivial philosophical meanings. Symbolism and hierarchy of fear in the universe completes its ambivalent meaning - the scope of the fear of God , who holds all things in the order of love (ordo amoris) and wants implement universal form. It was under the influence of fear Avgustin's doctrines Middle Ages produced theocratic model fondly - terrible ruler that his will kept the integrity of the social and political order. And the Church has involved the doctrine in the case of collective salvation - to attract the Gentiles, sinners little faith in her womb. At the same time, fear, through the institution of repentance becomes an instrument of control believer's inner world, a tool which "oversees" everything that can be dangerous collective salvation - a false realization of universal forms.

Keywords: fear; immanent; transcendent; philosophical view.

REFERENCES

1. Bitsilli P. (2006), Elements of medieval culture, *Languages of Slavonic Culture*, Moscow, 107-231 (rus).
2. Gvardini R. (1990), End new time, *Questions of Philosophy*, 4, 127-163 (rus).
3. St. Augustine (1999), Confession, Osnovy, Kyiv, 319 p. (ukr).
4. S. Aurelii Augustine (1996), Enchiridion, or about faith, hope and love, *UTSIMM-Press - YSA*, Kyiv, 413 p. (rus).
5. S. Aurelii Augustine (2000), O city of God, AST, Moscow, 1296 p. (rus)
6. Augustine A. (2008), At the Christian Scientists, *Anthology medieval thoughts: Philosophy and theology Middle Ages of Europe*, t. 1. Amphora. Polypeptide Amphora, St. Petersburg, pp. 66-112 (rus).
7. Turenko O. (2011), Fear as a factor in the synchronization of individual and collective sovereignty in the doctrine of St. Thomas Aquinas - starting modes phenomenon, *Science. Religion. Society*, № 4 (ukr).
8. Turenko O. (2012), Fear is the gift of the Holy Spirit in the doctrine of St. Thomas Aquinas, *Science. Religion. Society*, № 2-3 (ukr).

© Туренко Олег

Надійшла до редакції 23.01.2014

УДК 7.011.26

ЧОРНОМОРДЕНКО ІВАН,

доктор філософських наук, професор кафедри філософії
Київського національного університету будівництва і архітектури

СМАЇЛОВА ЕЛЬМАЗ,

аспірант Київського національного університету будівництва і архітектури

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОГО КІНО В МЕДІАПРОСТОРИ

Стаття присвячена пошуку та виявленню характерних рис і функцій "соціального кіно" в системі кіномистецтва. Простежено еволюцію кінематографу в європейській та вітчизняній традиціях. Особливість полягає в тому, що через гостроактуальне відтворення подій і проблем життя соціальне кіно має особливу психологічну спрямованість і тим самим відновлює й зберігає загальнолюдські цінності. Соціальне кіно, на нашу думку, особливо в наш час посідає чільне місце в системі медіапростору та має пріоритет у системі ієрархії загальнолюдських цінностей, тому що сприяє своїм впливом збереженню людського в людині. Визначено відмінність між комерційним і соціальним кіно, акцентовано увагу на виховних функціях соціального кіно.

Ключові слова: актор; кіномитець; соціальне кіно; інше кіно; вільне кіно.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Створення кіноапарату як революційного засобу відтворення дійсності (саме відтворення, але не відображення)

сприяло появі й розвитку кінематографу. Певну частину кіноіндустрії не цікавить створення справжніх витворів мистецтва - вони виробляють лише "товар", шоу, які